

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Вербецька О.Д.

Одеський національний економічний університет

У статті досліджуються процеси глобалізації та їхні прояви у сфері культури. У центрі уваги – вплив глобалізації на розвиток і взаємодію культур, наслідки таких процесів, їхні історичні аналоги. Розглядаються такі процеси та явища сучасності, як уніфікація, вестернізація, глобалізація культури, асиміляція, культурний плюралізм і диверсифікація.
Ключові слова: культура, глобалізація, культурна експансія, вестернізація, глобальна культура, «зіштовх цивілізацій», асиміляція.

Постановка проблеми. Однією з визначальних характеристик сучасності є розвиток процесу глобалізації. Починаючи розмову про неї, зокрема про її вплив на Україну, очевидно, слід визначитися, як ми розуміємо це поняття. Отже, глобалізація – це розвиток економічної та політичної взаємозалежності країн та регіонів світу до такого рівня, коли можливим та необхідним стає створення єдиного світового правового поля та світових органів економічного та політичного управління. Глобалізація є об'єктивним процесом, породженим початком інформативної технічної революції, вона стала можливою після подолання бінарного протистояння світової капіталістичної та комуністичної систем. Бінарність такої конструкції нівелювала розбіжності в обох таборах і технічно не давала змоги розгорнути глобалістичний процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день не існує загально визнаної концепції глобалізації. В різних регіонах, суспільствах, наукових дисциплінах цей термін має своє специфічне значення. Так, М. Делягін підкреслює, що цей процес характеризується такими рисами, як «скасування адміністративних бар'єрів між країнами, планетарне об'єднання регіональних фінансових ринків, придбання фінансовими потоками, конкуренцією, інформацією й технологіями загального світового характеру. Найважливішою властивістю глобалізації є формування у масштабах цілого світу не просто фінансового та інформаційного ринків, але фінансово-інформаційного простору, в якому все активніше здійснюватиметься не лише комерційна, але й усі інші види діяльності людства» [1, с. 133–134].

С. Панарін вважає, що «глобалізація є процес послаблення традиційних територіальних, соціокультурних та державно-політичних бар'єрів, що колись ізолювали народи один від одного, проте які разом з тим охороняли від неупорядкованих зовнішніх впливів, і становлення нової системи міжнародної взаємодії та взаємозалежності» [2, с. 394–395]. Процес глобалізації, таким чином, ще потребує серйозного теоретичного осмислення. Можна розмірковувати про глобалізацію на абстрактному рівні, проте, більш продуктивним виглядає її вивчення в контексті аналізу її впливу на конкретні сфери суспільного та особистісного буття. Звідси, мета цієї статті – розкрити основні протиріччя, що пов'язані з процесом глобалізації такої специфічної сфери суспільного життя якою є культура.

Під глобалізацією автор розуміє, приєднуючись до думки російського філософа В. Межуєва, «взаємозалежність, що підсилилася між національними державами і регіонами, які складають світове суспільство, їхню поступову інтеграцію в єдину систему із загальними для всіх правилами й нормами економічної, політичної та культурної поведінки» [3, с. 102].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні в суспільній думці багатьох країн глобалізація асоціюється з експансією захід-

ної цивілізації. Втім, на думку автора, глобалізація зовсім не тотожна вестернізації: хоча й джерелом глобалізації первісно був західний світ, але вона становить закономірний результат соціальної еволюції, втілюючи собою загальноцивілізаційний дух, властивий всьому людству. Іншими словами, імпульси, які випромінює глобалізація, є передвісниками формування глобальної цивілізації. Й тут, звісно, виникає суперечливе питання про співвідношення цивілізації та культури.

Мета статті. Розглянути основні протиріччя, що пов'язані з процесом глобалізації такої специфічної сфери суспільного життя якою є культура.

Виклад основного матеріалу. Низка сучасних філософів, які досліджують проблеми аксіології, переконані, що культура за темпами свого розвитку найчастіше відстає від цивілізації. Зовнішню (матеріальну) оболонку майбутньої глобальної цивілізації утворює світова економіка, а її внутрішнє (духовне) ядро – це система загальнолюдських цінностей [4, с. 58]. В Декларації тисячоліття ООН говориться: «Глобалізація здатна придбати цілком всеохоплюючий і справедливий характер лише завдяки широкомасштабним та наполегливим зусиллям з формування спільного майбутнього, заснованого на нашій спільній приналежності до роду людського в усьому його культурному розмаїтті» [5, с. 24]. Наведена теза, безсумнівно, підтверджує усвідомлення міжнародним суспільством особливої значимості культури у настільки суперечливому процесі, яким є глобалізація.

Однак, якщо глобалізація в галузі економіки бачиться чимось природним й невимушеним, то глобалізація культури – процес куди більш складний саме в силу різноманіття культурних форм. Сьогодні культуру необхідно осмислити в якості вирішального аспекту глобалізації, а не лише як реакцію на економічну глобалізацію [8]. Тому в умовах глобалізації необхідна філософія взаєморозуміння, що розглядається в контексті культурного діалогу Сходу і Заходу.

В світі сьогодні стрімко зростає відчуття власної унікальності й самотності у народів та регіонів. Можна навіть зазначити, що захист місцевих національних традицій та рис являється глобальним феноменом сучасності [9].

Отже, здатність до самозбереження специфічних культур можлива, проте реалізується така можливість лише за певних умов. Головною з них є безумовна значимість національної культури для світового суспільства; для цього національна культура має бути не лише внутрішньо багатою, але також сприйматися світом, бути потрібною світові – тоді світова спільнота зацікавлена в її збереженні як спільного здобутку.

Мало хто, наприклад, ставить під сумнів значимість шедеврів епохи Відродження або творчості Омара Хайяма для світової культури, хоча зазначені цінності є похідними від різних культур – „західної” та „східної”. Та жодного протиріччя тут нема, оскільки й те, й інше являється доступним

для сприйняття, тобто апелює до здатності різних народів сприймати іншу національну культуру. Така здібність припускає, в свою чергу, наявність в сприйманій культурі загальнолюдського змісту, причому настільки велику його концентрацію, коли б стала реальною можливість відчутти (тим чи іншим народом) цей загальнолюдський зміст крізь призму свого національно-культурного сприйняття.

Проблемою глобалізації є прагнення все уніфікувати, збудувати за ідеальними шаблонами. Для культури це неприйнятно. Глобалізація часто не бере до уваги специфічний світоглядний зміст національних культур, лише в контексті якого ці культури й мають свій особливий сенс. На публіку виставляються зовні помітні феномени тієї або іншої культури – вони визнаються цікавими, достойними уваги, проте у відриві від світогляду даної культури ці феномени сприймаються або як екзотика, або як примха, або як нонсенс, або ж просто як забавний фольклор.

Відтак може виникнути закономірне питання: невже в національних культур немає вибору, і на всіх на них завжди чекає одне і те ж саме – розчинення в домінуючих сьогодні формах культури, втрата власної самобутності й значимості, нівелювання та знеособлення? Автор переконаний, що це не так. Гідна культура не зазнає поразки. Ні в якому разі не можна поступатися цінностями національної культури. Їм лише варто надати загальнолюдське обличчя, і тоді національну культуру буде сприйнято без помилок та перекручувань. Для вирішення надзвичайно складної задачі входження національної культури до світового культурного простору визначальним є не бажання сподобатися, а вміння залишатися собою, зберегти колорит. Саме такий зміст і становить цінність. Національна культура є цінною саме завдяки її специфіці, оскільки вона являє собою ще один спосіб бачити світ і сутність буття в цьому світі. Цього ґрунту не можна лишати, в протилежному випадку національна культура вгасає, занепадає або зовсім зникає.

Національна культура може і повинна виховувати людину на цінностях, що притаманні цій культурі, оскільки крізь культурну самобутність людини проступає загальнолюдська культура [12].

Коли ми говоримо про традиційну культуру, то маємо на увазі культуру суспільств, соціальна структура яких заснована на традиційних духовних цінностях, які мають достатньо тривалу історію цивілізованого розвитку. Це суспільства з більш чи менш безперервною традицією формування національного менталітету й образу життя. До групи суспільств подібного типу належать також суспільства, що досягли на цій традиційній основі певних соціально-економічних успіхів. Серед них такі країни, як Японія, Китай, Південна Корея, Саудівська Аравія, Індія, Бразилія тощо.

Сама глобалізація є наслідком компромісу культур, в якому його учасники йдуть настільки далеко, наскільки це можливо на даному етапі історичного процесу. Таким компромісом задається „поле” нової світової культури, на якому всі учасники „грають” за добровільно встановленими та погодженими правилами. А сам по собі феномен глобалізації часто перебільшується інтелектуальною елітою, яка не завжди усвідомлює, що глобальні процеси, включаючи й взаємообмін культур (будь то, наприклад, національні кухні, системи охорони здоров'я, науки, технології, одяг і все інше), виникли дуже давно і були необхідними елементами світового історичного процесу з часів перших цивілізацій Стародавнього світу. Ще більш вагомий за своїми наслідками вплив глобалізації на цінності людини, які значно ближче його особистісному ядру, ніж культура. Культура – це зовнішня оболонка цінностей людини.

Отримала широке розповсюдження теза про те, що у глобальних процесах сучасності зіткнулися дві аксіологічні системи: система цінностей, що має основу в традиційній культурі, та система цінностей, збудована навколо ліберально-демократичних орієнтацій. Буде невірним інтерпретувати зіткнення цих двох систем цінностей як протистояння двох світів: старого (традиційного) і сучасного (демократичного). Будь воно так, протистояння двох ціннісних систем не мало б місця – можна було б казати лише про історичну спадковість цінностей людини, коли попередні традиційні цінності трансформуються в нові, які відповідають світовим реаліям. Проте мова йде зовсім не про спадковість цінностей в їх історичному розвитку, а саме про протистояння, що доходить іноді до політичних, релігійних та військових конфліктів; причому обидві згадані вище системи цінностей є цінностями, актуальними сьогодні, і їх не можна розділити, упорядкувавши хронологічно. Досвід сучасного світу переконливо демонструє, що деякі традиційні структури дуже органічно вплітаються до тканини нинішньої цивілізації. Без досвіду неможливе й новаторство. Саме традиції дозволяють людині не загубитися, адаптувати свій образ життя до стрімких поворотів сучасного світу. На наш погляд, глобалізація має низку негативних тенденцій: втрачаються здобутки національних культур, внутрішній світ людини не ускладнюється, а, навпаки, спрощується, спостерігається тенденція до уніфікації людських цінностей, що врешті-решт заважає розвиткові людської особистості. Глобалізаційні процеси не сприяють формуванню особистісної першості індивідуального й суспільного буття, а ведуть до остаточної перемоги безособистісного начала над особистісним [2].

Сьогодні має місце формування нового типу культурної взаємодії, що включає відмову від спрощених раціональних схем вирішення культурних проблем. Усе більшого значення набувають здатності до розуміння чужої культури і точок зору, критичний аналіз власних дій, визнання чужої культурної самобутності і чужої істини, уміння включити їх у свою позицію і визнання правомірності існування багатьох істин, уміння будувати діалогічні відносини й іти на компроміс. Новий тип соціальної дії усе більше має потребу в культурних складових і повинен підкорятися логіці культурної комунікації.

Висновки. Таким чином, відмова від національної культури призводить до анулювання власної самобутності. Безперервність культури для національної самосвідомості служить обґрунтуванням безсмертя національної культури. Тверезо оцінивши наявні й перспективні можливості країни, варто визначити своє місце в глобалізаційних процесах, знайти свій вигірний специфічний шлях. І мова тут йде не лише про економіку та політику, але й про ідеологію, про систему цінностей, навколо якої об'єдналися б широкі соціальні верстви, що гарантувало б громадянський мир і згоду в країні у динамічному і вкрай нестабільному сучасному світі. Глибокий аналіз культурних, ціннісних, духовних аспектів глобалізації здатний, на думку автора, надати реальні практичні рекомендації в цій сфері. Поширеним явищем сьогодні стає гетерогенність регіональних форм життєдіяльності людини. На такій засаді можливе не лише збереження, але й відродження та освоєння культури і духовності націй, розвиток місцевих культурних традицій, локальних цивілізацій. Глобалізація вимагає від місцевих культур і цінностей не беззаперечного підпорядкування, а селективного сприйняття та освоєння нового досвіду інших цивілізацій, що є можливим лише в процесі конструктивного діалогу з ними.

Список літератури:

1. Делягин М.Г., Братимов О.В. Практика глобализации: игры и правила новой эпохи. / М.Г. Делягин // – М.: АСТ, 2005. – 344 с.
2. Панарин С.А. Политология. / С.А. Панарин //– М.: Гардарики, 2004. – 480 с.
3. Межуев В.М. Проблема современности в контексте модернизации и глобализации // Полития. – 2000. – № 3. – С. 102–115.
4. Рожков К., Рыбалки В. Глобализация как вызов национальной экономике // „Международная жизнь”. – 2001. № 1. – С. 55–62.
5. Декларация тысячелетия ООН // Утверждено резолюцией 55/2 Генеральной Ассамблеи ООН от 08.09.2000 г.: Режим доступа: <http://www.un.org/russian/documen/declarat/summitdecl.htm>.
6. Текст Хартии Земли. Париж, ЮНЕСКО. 14 марта 2000 г. // Электронный портал: Режим доступа: <http://www.nngasu.ru/bibl/voda&zemlya/hartiya.pdf>
7. Василенко И.А. Диалог цивилизаций. – М.: Эдиториал УРСС, 1999. – 290 с.
8. Федотова Н.Н. Возможна ли мировая культура? // Философские науки. – 2006. – № 4. – С. 58–68.
9. Бирюкова М.А. Глобализация: интеграция и дифференциация культур // Философские науки. – 2000. – № 4. – С. 33–42.
10. Орлов Ф.И. Социальные издержки глобализации // Социологические исследования. – 2007. – № 7. – С. 13–22.
11. Пелипенко А.Г. История глобализации. – М.: Юникс, 2007. – 214 с.
12. Глобализация и национальные культуры // Электронный портал: Режим доступа: http://anthropology.ru/ru/texts/kulidzh/mannt_16.html

Вербецкая Е.Д.

Одесский национальный экономический университет

УКРАИНА В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ: КУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТ

Аннотация

Статья посвящена процессам глобализации и их проявлениям в сфере культуры. В центре внимания – влияние глобализации на развитие и взаимодействие культур, последствия таких процессов, их исторические аналоги. Рассматриваются такие процессы современности, как унификация, вестернизация, глобализация культуры, ассимиляция, культурный плюрализм и диверсификация.

Ключевые слова: культура, глобализация, культурная экспансия, вестернизация, глобальная культура, «столкновение цивилизаций», ассимиляция.

Verbetskay O.D.

Odesa Economic National University

UKRAINE IN THE MODERN GLOBALIZATION'S PROCESSES: CULTURAL DIMENSION

Summary

The article is dedicated to the processes of globalization which are displayed in the sphere of culture. In the centre of this article is the influence of globalization on the development of cultures, their interaction, historical analogues and consequences of such processes. This work reviews the phenomena of unification, westernization, culture globalization, assimilation, cultural pluralism and diversification.

Keywords: culture, globalization, cultural expansion, westernization, global culture, «clash of civilizations», assimilation.

УДК 94(477.73)

ОСВІТНІЙ НАПРЯМОК ДІЯЛЬНОСТІ ДВОРЯН-БЛАГОДІЙНИКІВ ПІВДНЯ УКРАЇНИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ОФІЦІЙНОЇ ПЕРІОДИКИ

Гончарова Н.О.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди

Розглядаються можливості офіційних періодичних видань в якості джерела з історії дворянської благодійності в південноукраїнських губерніях. Увага автора зосереджена на вивченні проявів благодійної діяльності дворян в галузі освіти. Доводиться теза про значущість преси як цінного джерела з даної проблематики.

Ключові слова: офіційна періодика, журнал Міністерства народної освіти, освіта, дворяни, Південь України, пожертвування

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем розвитку сучасної історичної науки є розширення джерельної бази досліджень за рахунок підвищення інформативності відомих і введення нових джерел до наукового обігу. Одним з основних

різновидів історичних джерел щодо відтворення максимально адекватної та наближеної до істини картини минулого є періодична преса. Серед специфічних рис періодики як джерела варто відзначити синтетичність та комплексність у представленні